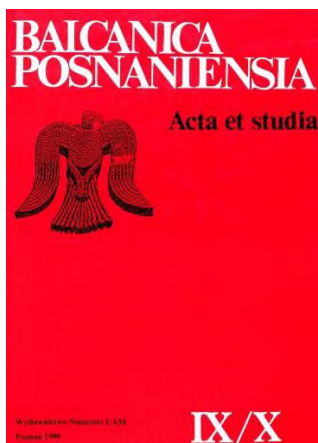

Protas Teresa, *System społeczno-ekonomiczny Ludowej Socjalistycznej Republiki Albanii w latach 1945–1985*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1999, t. 9–10, s. 239–254.

<https://doi.org/10.14746/bp.1999.9-10.18>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54634>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama SMickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIWERSYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

SYSTEM SPOŁECZNO-EKONOMICZNY LUDOWEJ SOCJALISTYCZNEJ REPUBLIKI ALBANII W LATACH 1945-1985

TERESA PROTAS

ABSTRACT. Protas Teresa, *System społeczno-ekonomiczny Ludowej Socjalistycznej Republiki Albanii w latach 1945-1985* (Social and Economic System of the Socialist Republic of Albania) Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, IX/X, Poznań 1999, Adam Mickiewicz University Press, pp. 239-254. ISBN 83-232-0867-0. ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Teresa Protas, Instytut Inżynierii Zarządzania, Politechnika Poznańska, (Institute of Management Engineering Technical University of Poznań), ul. Strzelecka 11, 61-845 Poznań, Polska–Poland.

Kompleksowa analiza systemu społeczno-ekonomicznego Albanii przedstawia niemałą trudność z uwagi na brak materiałów źródłowych i statystycznych. Nawet w publikacjach statystyki międzynarodowej trudno odnaleźć dane charakteryzujące ten system, podaje się bowiem tylko niektóre dane liczbowe. Przyczyniła się do tego niewątpliwie skomplikowana przeszłość tego kraju, niski poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego, sytuacja wewnętrzna i zewnętrzna oraz rezygnacja z przemian modelowych, które towarzyszyły rozwojowi innych krajów socjalistycznych.

I. PROKLAMOWANIE ALBAŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ

Podstawowe zasady ustroju państwowego tego kraju zostały sformułowane na I Antyfaszystowskim Kongresie Wyzwolenia Narodowego w dniu 24.05.1944 r., na którym dokonano wyboru naczelnego organu ustawodawczego i wykonawczego władzy – Antyfaszystowskiej Rady Wyzwolenia Narodowego – oraz jego Prezydium. Następnym posunięciem był wybór rządu tymczasowego, tj. Komitetu składającego się z przewodniczącego, wiceprzewodniczącego i 11 ministrów. Przypomina to zatem tryb proklamowania Ludowej Federacyjnej Republiki Jugosławii¹. Kongres określił kształt

¹ B. Kidrić, *O karakteru privrede FNRJ*, w pracy zbiorowej: *Privredni sistem FNRJ*, Kultura, Beograd 1950, s. 36.

przyszłego państwa ludowo-demokratycznego, odrzucając monarchistyczną formę rządów i zabraniając powrotu do kraju ówczesnemu królowi Achmedowi Zogu.

Na II Kongresie Antyfaszystowskiej Rady Wyzwolenia Narodowego w dniu 24.10.1944 r. Komitet został przekształcony w Tymczasowy Rząd Demokratyczny, który określił charakter systemu politycznego i ustanowił nowy podział administracyjno-terytorialny kraju na 27 okręgów (dystryktów).

Rewolucja socjalistyczna przebiegała w Albanii w odmienny sposób aniżeli w pozostałych krajach socjalistycznych. Poprzedni aparat władzy został rozbity w trakcie działań wojennych, burżuazja nie stanowiła w okresie międzywojennym licznej i skonsolidowanej klasy, podczas wojny skompromitowała ją zresztą współpraca z okupantem, w kraju tym nie istniały ponadto inne partie poza komunistyczną Albańską Partią Pracy, która zainicjowała i przejęła kierownictwo procesem przeobrażeń społeczno-ekonomicznych. Proklamowanie Albańskiej Republiki Ludowej miało miejsce 11. 01. 1946 r., pierwsza konstytucja została uchwalona przez Zgromadzenie Ustawodawcze 14. 03. 1946 r., określiła ona kształt ustroju politycznego i ekonomicznego.

2. PODSTAWOWE REFORMY EKONOMICZNE TEGO OKRESU

Reformy społeczno-ekonomiczne zainicjowane na przełomie lat 1944-45 miały na celu przejęcie przez państwo zarządzania i kontroli nad działalnością gospodarczą, stworzenie sektora socjalistycznego oraz złamanie oporu właścicieli środków produkcji (w tym ziemi).

Pierwszym posunięciem jeszcze Tymczasowego Rządu Demokratycznego było uchwalenie ustawy o reformie rolnej w dniu 29. 08. 1945 r. na mocy której poddano konfiskacie majątki ziemskie powyżej 20 ha (w wyjątkowych przypadkach powyżej 40 ha) wraz z całym inwentarzem. Reforma rolna miała na celu zlikwidowanie zaco-fanej struktury agrarnej oraz polepszenie sytuacji ekonomicznej chłopstwa, co miało szczególne znaczenie dla kraju, w którym partia komunistyczna w przeważającej części, bo 67,3% składała się z chłopów. Reformę rolną poprzedziło zniesienie przedwojennego zadłużenia chłopów oraz obniżenie o 75% podatków. W pierwszym etapie reformy rozparcelowano około 156 tys. ha ziemi między 70 tys. rodzin chłopskich².

Akty wykonawcze do ustawy o reformie rolnej z 1946 r. zabroniły zatrudniania w gospodarstwach chłopskich najemnej siły roboczej, obrotu ziemią, ponadto pozbawiły praw do niej tych ludzi, dla których rolnictwo nie było jedynym źródłem utrzymania. Posunięcia te przekonały klasę chłopów do nowych przeobrażeń. Wydaje się, iż dyskusyjne są zatem stwierdzenia niektórych autorów o stworzeniu przesłanek socjalizacji wsi polegającej na tworzeniu spółdzielni produkcyjnych i pań-

² A. Koseski, *Albańska Republika Ludowa*, w pracy zbiorowej: *Kraje socjalistyczne po drugiej wojnie światowej*, PWE, Warszawa 1977, s. 323.

stwowych gospodarstw rolnych³. Zaspokojenie głodu ziemi niewątpliwie rozbudziło u chłopów nadzieję na poprawę własnego bytu i satysfakcję z samego faktu przydzielenia ziemi, trudno więc sobie wyobrazić, iż ówczesne społeczeństwo albańskie składające się głównie z analfabetów, w ciągu paru zaledwie miesięcy dostrzegło i oceniło efekty kolektywizacji. Powszechnie wiadomo, iż procesy te przebiegały we wszystkich krajach socjalistycznych przy zastosowaniu większego lub mniejszego przymusu ekonomicznego i politycznego.

Do kolejnych posunięć należy zaliczyć nacjonalizację bogactw naturalnych, lasów, rzek, środków komunikacji powietrznej, poczty, telegrafu, radia, banków oraz środków produkcji w górnictwie i przemyśle. Konfiskacie podlegało mienie emigrantów politycznych, przestępców wojennych i kolaborantów oraz kapitału zagranicznego, który przed wojną obejmował 75% przedsiębiorstw przemysłowych, 22,6% stanowiły spółki mieszane, zaś kapitał rodzimy tylko 2,4%⁴. Nacjonalizacja objęła wszystkie przedsiębiorstwa, bez względu na ich wielkość, miała na celu nie tylko stworzenie sektora socjalistycznego, ale również pozbawienie wpływów ekonomicznych tych sił, które mogły stanowić potencjalną opozycję.

Podobnym celom służyła tzw. obywatelska mobilizacja specjalistów, w następstwie której dokonano przymusowego przesiedlenia i zatrudnienia nielicznej wówczas inteligencji, upatrując i w tej grupie społecznej wrogów ludu i przeciwników nowego ustroju.

Kolejnym posunięciem była rekwizycja artykułów żywnościowych, z wyjątkiem ilości zaspokajających potrzeby rodzin oraz materiału siewnego, środków transportu i środków w obrocie towarowym. Rozwiązania albańskie były więc nie tylko rygorystyczne, ale i brutalne w swej wymowie, a zapewne i realizacji.

Do zadań ekonomicznych tego okresu należy zaliczyć: odbudowę kraju ze zniszczeń wojennych, utworzenie sektora socjalistycznego, socjalizację wsi, elektryfikację i industrializację opierającą się głównie na dziale I (górnictwo, hutnictwo i energetyka) oraz podporządkowanie gospodarki wymogom planu centralnego. W płaszczyźnie społecznej założono: likwidację analfabetyzmu, rozszerzenie opieki lekarskiej nad ludnością oraz poprawę stopy życiowej. Były one zatem zbieżne z celami ekonomicznymi i społecznymi stawianymi przez pozostałe kraje socjalistyczne.

W tym okresie Albania nawiązała współpracę i korzystała z wydatnej pomocy gospodarczej ZSRR, Jugosławii i innych państw socjalistycznych. Szczególnie bliska współpraca łączyła Albanię z Jugosławią, widoczna jest zbieżność przyjętych rozwiązań formalnoprawnych, organizacyjnych i ekonomicznych, rozważano nawet projekt połączenia obu krajów w Federację Krajów Bałkańskich. Kryzys w tej współpracy wystąpił w 1948 r. po potępieniu przez Biuro Informacyjne Partii Komunistycznych i Robotniczych Komunistycznej Partii Jugosławii, w następstwie czego Albania zerwała z Jugosławią wszystkie porozumienia gospodarcze, a rzecznik tej współpracy K. Dzodze został skazany na karę śmierci.

³ L. B. Walaw, *Narodnaja Riespublika Atbanija*, Moskwa 1954, s. 55.

⁴ T. Szymczak, *Ustrój europejskich państw socjalistycznych*, PWN, Warszawa 1983, s. 100.

3. POLITYKA WEWNĘTRZNA ALBAŃSKIEJ PARTII PRACY

Stosunki wewnętrzne wywarły decydujący wpływ na kształtowanie się systemu demokracji ludowej i kształt systemu społeczno-ekonomicznego Albanii, stąd konieczne jest omówienie podstaw tej polityki. Nie sposób pominąć ostrej walki frakcyjnej w łonie samej APP dotyczącej zarówno koncepcji rozwoju społeczno-ekonomicznego, jak i kwestii ideologicznych, toczonej między E. Hodżą, S. Maleshova i K. Dzodzą. Niewątpliwie interesujący program przedstawiał S. Maleshova opowiadając się za demokratyzacją APP, dialogiem ze społeczeństwem, wykorzystaniem sektora prywatnego i przeciwstawiając się przymusowej i przyspieszonej kolektywizacji rolnictwa. K. Dzodze opowiadał się, jak wspomniano, za współpracą z Jugosławią i innymi krajami socjalistycznymi. Grupa E. Hodży zarzuciła mu oportunizm, rewizjonizm i działanie na szkodę państwa socjalistycznego. S. Maleshova został usunięty z Komitetu Centralnego APP i Biura Politycznego; oznaczało to zwycięstwo E. Hodży i N. Spiru. Ich koncepcje zdeterminowały rozwój Albanii na dziesięciolecie. Doprowadziły do zamknięcia się Albanii w płaszczyźnie ekonomicznej oraz narastania reżimu politycznego przejawiającego się w likwidowaniu „wrogów ludu” oraz uznaniu państw ościennych: Grecji i Jugosławii, a następnie zarówno państw socjalistycznych, jak i kapitalistycznych za „zagrożenie” dla systemu społeczno-ekonomicznego Albanii, który jako jedyny (zdaniem APP) zachował atrybuty marksistowsko-leninowskie.

Procesowi tworzenia się nowego państwa towarzyszyło naruszanie praworządności. W polityce wewnętrznej zarysowały się niepokojące zjawiska (kara śmierci dla obywateli w wieku od 12 lat, pomawianych o konspirację przeciwko państwu czy sabotaż gospodarczy). Nawet śmierć J. Stalina i demokratyzacja życia społeczno-ekonomicznego w ZSRR i innych państwach socjalistycznych nie wpłynęły na zmianę systemu społeczno-ekonomicznego Albanii, a wręcz przeciwnie, Albania pozostała jedynym krajem w którym panował kult Stalina. E. Hodża odrzucał wszelkie próby demokratyzacji życia społeczno-ekonomicznego i sugestie wprowadzenia zmian, negował istnienie kultu jednostki własnej osoby, opowiadał się za zaostrzeniem rygorów politycznych i omalże autarkią gospodarczą⁵. Izolacja gospodarcza Albanii była następstwem wysuwanych przez nią rygorystycznych żądań w odniesieniu do pomocy udzielanej przez kraje socjalistyczne. Albania żądała wygórowanych kwot pożyczek, nie liczyła się z możliwościami i problemami gospodarczymi tychże krajów. Rozbieżności między APP i europejskimi krajami socjalistycznymi rozszerzyły się na kwestie polityki międzynarodowej i ideologiczne. Doprowadziło to w czerwcu 1960 r. do otwartego konfliktu politycznego, który miał miejsce w Budapeszcie na naradzie partii komunistycznych i robotniczych oraz w listopadzie 1960 r. w Moskwie. E. Hodża oficjalnie potępił wówczas program XX Zjazdu KPZR, opowiedział się za restalinizacją i utrzymaniem linii dogmatycznej. Dopro-

⁵ Najpełniejszą biografię E. Hodży stanowi niewątpliwie interesująca praca P. Zlatar, *Albania u eri Envera Hodže*, t. I-II, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb 1984.

wadziło to w efekcie do ograniczenia kontaktów Albanii ze Związkiem Radzieckim i krajami wspólnoty socjalistycznej i nawiązania bardzo bliskich kontaktów politycznych i ekonomicznych z Chińską Republiką Ludową. Sojusz ten trwał 11 lat, pogorszenie się stosunków nastąpiło w 1971 r. po przyjęciu Chin do ONZ, a zerwanie kontaktów miało miejsce w 1978 r. w następstwie pogłębiających się różnic ideologicznych i odmiennego podejścia do problemów rozwojowych.

4. CHARAKTERYSTYKA SYSTEMU SPOŁECZNO-EKONOMICZNEGO ALBANII

Kształt systemu społeczno-ekonomicznego Albanii został określony w trzech konstytucjach z: 1946, 1950 i 1977 roku. Pierwsza była zbliżona do konstytucji radzieckiej z 1936 r. i jugosłowiańskiej z 1946 r. Ustanawiała władzę ludu, przyznała pełnię władzy organom przedstawicielskim, wprowadziła czteroprzymiotnikowe prawo wyborcze, poszerzyła zakres praw i wolności obywatelskich, proklamowała oddzielenie Kościoła od państwa i uregulowała stosunki między organami władzy państwowej a administracją państwową oraz zgodność pozostałych ustaw z konstytucją. Ustanowiła również społeczną własność środków produkcji w formie własności państwowej i spółdzielczej⁶.

Konstytucję tę znowelizowano w styczniu 1950 r., a w lipcu tegoż roku uchwalono nową konstytucję. Zmiany można sprowadzić do nieco odmiennego określenia podstawy politycznej państwa i jego klasowej istoty, podkreślenia socjalistycznej drogi rozwoju rolnictwa oraz wynagradzania obywateli według zasady „od każdego według jego możliwości, każdemu według jego pracy”⁷. Normy tej konstytucji stanowiły, że charakter stosunków społeczno-ekonomicznych determinuje własność socjalistyczna występująca w dwóch formach: jako własność ogólnonarodowa (państwowa) oraz spółdzielcza. Utrzymana została również własność prywatna osób fizycznych lub prawnych (art. 7)⁸.

Przedmiotami własności państwowej były: kopalnie rudy, wszelkie bogactwa naturalne, wody, źródła naturalne, lasy i pastwiska, środki transportu powietrznego, kolejowego i morskiego, poczta, telegraf, telefon, stacje radiowe i banki. Własność spółdzielcza objęła ziemię i warsztaty rzemieślnicze.

Konstytucja z 1950 r. utrzymała również własność prywatną w odniesieniu do ziemi i mniejszych warsztatów rzemieślniczych. Ziemię pozostawiono „... tym, którzy na niej pracują...” (art. 12), z tym, że ustawa określała maksimum obszaru, który miał stanowić własność prywatną. Zagwarantowano poparcie i ochronę chłopów mało- i średniorolnych. Kierunkiem wyraźnie popieranym przez państwo był

⁶ *Konstytucja Albańskiej Republiki Ludowej*, w pracy zbiorowej pod red. L. Gelberga, *Nowe konstytucje państw europejskich*, Warszawa 1948, s. 7.

⁷ *Konstytucje europejskich państw socjalistycznych*, zbiór tekstów pod red. A. Burdy, Wyd. PAN, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 21.

⁸ Tamże, s. 22.

„... rozwój rolnictwa drogą tworzenia państwowych gospodarstw rolnych, stacji maszynowo-traktorowych... () powstałym na dobrowolnych zasadach spółdzielniom rolniczym i innym zrzeszeniom pracujących chłopów...” (art. 12)⁹.

Pozostawiono również własność osobistą obywateli, jej przedmiotami mogły być domy mieszkalne, dochody z pracy i artykuły konsumpcyjne służące zaspokajaniu potrzeb osobistych obywateli, wszakże z zastrzeżeniem, że ta forma własności nie może być wykorzystywana na szkodę państwa. W uzasadnionych przypadkach jej przedmioty mogły przechodzić na własność państwa na podstawie kryteriów ustalonych w ustawie. Państwo pozostawiło zatem możliwość ingerencji w przypadkach uznanych za „uzasadnione” (przejmowanie mienia osób podejrzanych o sabotaż i działanie na jego szkodę oraz mienia osób uznanych za przestępców politycznych, a także w przypadku stwierdzenia czerpania korzyści materialnych z tytułu posiadania określonych przedmiotów).

Podstawową rolę w określeniu kierunków działalności gospodarczej, zarządzania i kierowania nią przyznano państwu. Przyznano mu również uprawnienia monopolistyczne w handlu zagranicznym, kierowaniu i zarządzaniu handlem wewnętrznym. Zabroniono tworzenia przedsiębiorstw mieszanych z udziałem kapitału obcego oraz przedstawicielstw zagranicznych. Zakazano również tworzenia monopolu, karteli i innych zrzeszeń o charakterze monopolistycznym. Państwo uzyskało również wyłączne prawo stanowienia cen oraz określania form i wysokości podatków. Posunięcia te oznaczały faktyczną likwidację rynku. Równocześnie wprowadzono reglamentację zaopatrzenia ludności, oprócz chleba, mąki, tłuszczów, tekstyliów i obuwia¹⁰.

Dla realizacji planowego rozwoju gospodarki powołano Komisję Planowania, która była nie tylko organem sztabowym rządu, ale przede wszystkim organem nadrzędnym posiadającym prawo kierowania i zarządzania procesami rozwoju gospodarczego. System planowania cechowała zatem ogromna centralizacja.

Największe uprawnienia przyznano centralnym organom administracji państwowej: rządowi, Komisji Planowania i ministerstwu. Rząd składał się z przewodniczącego, jego zastępców, 13 ministrów branżowych i funkcjonalnych, przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania oraz przewodniczącego Państwowej Komisji Kontroli. Organami władzy państwowej we wsiach, miastach, okręgach i obwodach były rady ludowe kierujące zarówno działalnością podległych im organów administracji państwowej, jak i działalnością gospodarczą i kulturalną, zabezpieczające porządek publiczny, przestrzeganie prawa oraz ochronę praw obywatelskich. Widoczna jest zatem rozbieżność między deklaracjami konstytucji i narastaniem reżimu politycznego. Organom administracji państwowej przyznano również prawo uchwalania budżetów terenowych na podstawie wskaźników przekazywanych przez Państwową Komisję Planowania.

⁹ Tamże, s. 23.

¹⁰ P. Ziatań, *Albania u eri...*, cyt. wyd., s. 48.

W obliczu narastających trudności politycznych i ekonomicznych postanowiono zmienić konstytucję. Dokonano tego w 1977 r.; zmieniła ona nazwę państwa na Ludowa Socjalistyczna Republika Albanii. Pozostałe zmiany były niewielkie i odnosiły się w zasadzie do rozszerzenia niektórych artykułów. Nowa konstytucja akcentowała „... nieugięte umacnianie państwa dyktatury proletariatu i pogłębianie demokracji socjalistycznej... () ... stałe rewolucjonizowanie całego życia kraju...”¹¹ (art. 2-4). Miało to doprowadzić do zbudowania socjalizmu i komunizmu pod przywództwem Albańskiej Partii Pracy. Ostatnia konstytucja proklamowała zasadę, że władza ma swe źródło w ludzie, który urzeczywistnia ją poprzez organa przedstawicielskie, do których zalicza – tak jak i poprzednia – Zgromadzenie Ludowe oraz zgromadzenia rad ludowych. Nie dokonano jednak zmiany ordynacji wyborczej, która zagwarantowałaby urzeczywistnienie tego prawa w praktyce. Zaakcentowane zostało również to, iż Ludowa Socjalistyczna Republika Albanii opiera budownictwo socjalizmu na własnych siłach (art. 14). Bezpośrednią kontrolę działalności organów państwowych oraz organizacji gospodarczych i społecznych powierzono organom Albańskiej Partii Pracy.

Organizację państwa oparto zatem na zasadzie centralizmu demokratycznego, umocniono scentralizowane zarządzanie i kierowanie państwem i gospodarką, wiążąc je z „... twórczą inicjatywą terenowych organów władzy i mas pracujących w walce przeciwko biurokracyzmowi i liberalizmowi...” (art. 6 i 7)¹².

Nowa konstytucja uznawała własność socjalistyczną (państwową i spółdzielczą) za podstawę systemu społeczno-ekonomicznego, zagwarantowano jej opiekę państwa, utrzymano prawo zarządzania i kierowania nią (art. 17-22). Konstytucja ta nie wymieniała natomiast własności prywatnej, pozostawiała jedynie własność osobistą obywateli (art. 23)¹³.

Przedsiębiorstwo zostało powiązane z gospodarką narodową mechanizmami planu centralnego. Organami założycielskimi przedsiębiorstw mogło być tylko i wyłącznie państwo. Konstytucja utrzymała również jego monopol w handlu zagranicznym oraz zarządzanie i kierowanie jego działalnością, dotyczyło to również handlu wewnętrznego (art. 27). Utrzymano również zakaz tworzenia przedsiębiorstw mieszanych z udziałem kapitału obcego, towarzystw finansowych oraz innych instytucji powiązanych z kapitałem zagranicznym oraz zaciągania pożyczek zagranicznych, uznając to za przejaw rewizjonizmu, przeżytek burżuazyjny oraz uzależnienie się od kapitałów obcych (art. 28).

W odniesieniu do pracy i płac pozostawiono te same regulacje, z tym że nowa konstytucja powoływała się na bodźce materialnego zainteresowania, aczkolwiek podstawowe znaczenie przydawała stymulacji moralnej (art. 30).

¹¹ *Constitution of the peoples Socialist Republic of Albania*, The – 8 Nentori – Publishing House, Tirana 1977, s. 7-8.

¹² *Constitution of the...*, cyt. wyd., s. 9.

¹³ Tamże, s. 16.

Zachowała natomiast podstawową strukturę aparatu państwowego, jak i zasady jej funkcjonowania. Naczelnym organem ustawodawczym było w dalszym ciągu Zgromadzenie Ludowe, nową instytucję stanowiło jego Prezydium, zaś naczelnym organem administracji państwowej były: Rada Ministrów, rady ludowe, organa wymiaru sprawiedliwości i prokuratura.

Wewnątrz Rady Ministrów powołano nowy organ Zarząd Rady Ministrów, w skład którego wchodził przewodniczący Rady i jego zastępcy (art. 80). Do zadań tego organu należało: określanie i kontrolowanie zadań wykonawczych określanych przez Radę Ministrów. Radzie Ministrów jako naczelnemu organowi zarządzającowo-wykonawczemu przyznano znaczne uprawnienia: kierowanie działalnością wewnętrzną i polityką zagraniczną, wydawanie uchwał i innych aktów prawnych, kierowanie i kontrolę pracy ministerstw i innych organów centralnych oraz komitetów wykonawczych rad narodowych, przygotowywanie projektów planów gospodarczych i projektu budżetu państwowego oraz wprowadzanie w życie planu centralnego i budżetu, kierowanie sprawami finansowymi państwa oraz systemem pieniężno-kredytowym (art. 80-84).

Centralnymi organami administracji poszczególnych resortów były ministerstwa, na czele których stali członkowie Rady Ministrów posiadający duże uprawnienia kontrolne w stosunku do podległych im organów: przedsiębiorstw, organizacji gospodarczych i instytucji. Mieli oni prawo uchylania decyzji niewłaściwych lub niezgodnych z prawem, zawieszania wykonania uchwał i decyzji komitetów wykonawczych rad ludowych, z tym że swoje decyzje w tym zakresie musieli przedstawiać Radzie Ministrów (art. 85-86).

Analiza rozwoju systemów społeczno-ekonomicznych państw socjalistycznych dostarczyła wielu dowodów niesprawności scentralizowanego, administracyjnego systemu zarządzania gospodarką. Przykład Albanii, nie tylko że dobitnie potwierdza tę tezę, ale wskazuje również na niebezpieczeństwo utrzymywania tego stanu rzeczy w dłuższym okresie. Zrodziło to wiele dysproporcji zarówno o charakterze ekonomicznym, jak i społecznym. W systemie albańskim szczególnie ostro ujawnił się prymat racjonalności politycznej nad racjonalnością ekonomiczną.

Jego wybitnie monocentryczny charakter i centralizacja decyzji gospodarczych w rękach państwa przyczyniały się do wzrostu społecznych kosztów gospodarowania. Struktura podmiotowa gospodarki albańskiej, na którą składały się dwa układy: kierujący (zarządzający) i kierowany (zarządzany) rodziła powiązania pionowe wynikające ze stosunków podległości służbowej i umożliwiała realizację celów politycznych.

Funkcje wynikające z socjalistycznej własności środków produkcji były wykonywane przez różne ogniwa aparatu władzy państwowej, tj. zarówno organa centralne, jak też i terenowe. Strukturę podmiotową cechowała zatem wielorodzejowość. Można wyróżnić w niej kilka pionów:

- polityczny (APP),
- gospodarczy (przedsiębiorstwa i inne organizacje gospodarcze),

- funkcjonalny,
- władzy terenowej (rady ludowe).

Zadanie pionu politycznego w sferze ekonomicznej można sprowadzić do wytyczania celów działalności i środków przeznaczonych na ich realizację. Pion gospodarczy wykonywał zadania wytyczone przez pion polityczny, ujęte i skwantyfikowane przez centralne organa administracji gospodarczej w formie planu centralnego. Efektem działalności gospodarczej był wytworzony produkt, który musiał być podzielony. Podziałem tym zajmowały się organy funkcjonalne szczebla centralnego posiadające swoje agendy terenowe. Ponieważ zarządzanie i kierowanie własnością społeczną spoczywało w rękach organów administracji państwowej, stąd były one również i decydentami w zakresie podziału, a tym samym i podejmowania decyzji gospodarczych dotyczących przyszłości. Strukturę podmiotową gospodarki albańskiej cechowała silna tendencja do etatyzacji wszystkich jej elementów, czego wyrazem był między innymi brak związków zawodowych i jakichkolwiek jednostek o charakterze samorządowym. APP posiadała zawodowy aparat o charakterze władczym, stąd pełnił on rolę nadrzędną w stosunku do organów władzy państwowej, która była jedynie wykonawcą decyzji politycznych. Oznaczało to koncentrację władzy w rękach APP, a nawet można mówić o zerwaniu więzi ze społeczeństwem, czego przejawem było między innymi utrzymywanie kultu jednostki E. Hodży. Wierność jego linii przyrzekał również następca R. Alia, wybrany w 1985 r. na stanowisko I sekretarza APP. System społeczno-ekonomiczny Albanii nie zmienił się po śmierci E. Hodży, aczkolwiek można zauważyć pewne tendencje pragmatyczne w podejściu do niektórych problemów ekonomicznych. Nowy przywódca akcentował konieczność wzrostu stopy życiowej, poprawę organizacji gospodarki i unowocześnienie planowania. Nie zmieniło to jednak samej istoty i charakteru systemu, były to jedynie bardzo drobne poprawki natury „kosmetycznej”. R. Alia deklarował również zwiększenie roli wymiany zagranicznej przy zrównoważeniu importu i eksportu i bez korzystania z pomocy zagranicznej.

5. REALIZACJA POLITYKI EKONOMICZNEJ W LATACH 1945-1985

Pierwsze lata analizowanego okresu poświęcono odbudowie gospodarki ze zniszczeń wojennych. W styczniu 1947 r. rozpoczęto realizację pierwszego dziewięciomiesięcznego planu, zakładającego odbudowę i rozbudowę infrastruktury gospodarczej w dziale I, a przede wszystkim przemysłu wydobywczego, naftowego i hydroenergetyki. Albania nie skorzystała wówczas z rad i sugestii Jugosławii odnośnie do koncepcji polityki gospodarczej i sposobów jej realizacji. Sprowadzały się one do rozwoju i unowocześnienia rolnictwa, wykorzystania bogatych zasobów surowców naturalnych, walorów turystycznych tego kraju oraz przemysłu lekkiego. Wybrano metodę industrializacji zbliżoną do wzorca radzieckiego, tj. opartą na przemyśle ciężkim. Ambicje rozwojowe zakładały ponadto przejście od gospodarki

o charakterze rolniczo-przemysłowym do gospodarki przemysłowo-rolniczej. Przyjmując tę koncepcję, nie dostrzegano jej kapitało- i energochłonności oraz ograniczonych możliwości akumulacyjnych gospodarki, liczone na pomoc ze strony państw socjalistycznych. Udzieliły jej ZSRR i Jugosławia, mimo borykania się z własnymi, podobnymi problemami. Jugosławia przyznała wówczas kredyt w wysokości 60 mln dol. przeznaczony na rozwój rolnictwa i przemysłu lekkiego. Sugestie wysuwane przez Jugosławię zostały jednak zlekceważone przez Albanię, która zakwestionowała również wielkość samego kredytu. Wykluczenie KPI z Biura Informacyjnego ułatwiło Albanii zerwanie stosunków gospodarczych z Jugosławią. Zadania pierwszego planu nie zostały wykonane, czemu zresztą trudno się dziwić, był to plan nazbyt ambitny, opracowany bez rozpoznania możliwości rozwojowych, zakładający, że brak środków zrekompensuje entuzjazm społeczeństwa.

Drugi plan – tym razem roczny – został uchwalony w 1948 r. Podobnie jak poprzedni „konsekwentnie” opowiadał się za przyjętym modelem industrializacji i podobnie jak pierwszy również nie został wykonany.

Trzecim był plan dwuletni realizowany w latach 1949-1950, pomoc kredytową w jego realizacji okazał wówczas Związek Radziecki (422 mln starych rubli) i pozostałe kraje demokracji ludowej. Zadania planu można sprowadzić do rozwoju gałęzi działu I; miało to niewątpliwie charakter spektakularny, Albania wyraźnie odcięła się od sugerowanych przez Jugosławię koncepcji rozwojowych przyjmując za podstawę rozwoju przemysł ciężki. Nakłady na ten dział gospodarki pochłonęły wówczas prawie połowę nakładów inwestycyjnych, na rozwój rolnictwa przeznaczono jedynie 18% wydatków budżetowych, mimo tego, iż właśnie ten dział zatrudniał prawie połowę ludności zawodowo czynnej. Doprowadziło to w efekcie do poważnych zaniedbań w rozwoju rolnictwa. Rozwiązania tego problemu upatrywano wówczas w przyspieszonej kolektywizacji, która w istocie była komasacją gruntów z uwagi na niski poziom wiedzy agrotechnicznej i brak środków produkcji. Trudności w rolnictwie potęgowały się w efekcie nawarstwiania się wielu problemów: wielowiekowego zacofania wsi albańskiej i jej przeludnienia, wspomnianego braku środków produkcji, przewagi ekstensywnej gospodarki, nieuregulowanych stosunków wodnych oraz suszy, która w tych latach nawiedziła Bałkany. Plan ten został wykonany w 91%, w porównaniu z 1938 r. uzyskano wzrost produkcji przemysłowej o 400% i rolniczej o 30%¹⁴. Między przemysłem a rolnictwem zaczęły się jednak pogłębiać dysproporcje strukturalne, zwiększyły się „nożyce cen”, wystąpiły trudności w zaopatrzeniu w żywność, co spowodowało wprowadzenie reglamentacji. Zrezygnowano wówczas z przeprowadzania przyspieszonej kolektywizacji, nie rozwiązując wprawdzie istniejących spółdzielni, lecz zwolniono tempo ich zakładania. Postanowiono wówczas umocnić istniejące spółdzielnie i wykorzystać rezerwy istniejące w gospodarstwach indywidualnych. Miało temu sprzyjać obniżenie o 25% obowiązkowych dostaw artykułów rolnych oraz wzrost cen artykułów rolnych i obniżenie cen artykułów przemysłowych niezbędnych do intensyfikacji produkcji rolnej.

¹⁴ A. Koseski, *Albańska Republika Ludowa...*, cyt. wyd., s. 328.

Kolejny plan, tym razem pięcioletni, uchwalono na lata 1951-1955. Zakładał on przyspieszenie tempa budowy bazy materialnej i przekształcenie Albanii z zacofanego kraju rolniczo-przemysłowego w kraj przemysłowo-rolniczy. Były to zamierzenia niewątpliwie ambitne, ale nie mające oparcia we własnych możliwościach akumulacyjnych. Nie wykorzystano bowiem doświadczeń z realizacji poprzednich planów, z których wynikało, że rolnictwo nie utrzyma ciężaru industrializacji kraju. Liczono na dalszą pomoc krajów socjalistycznych i entuzjazm społeczeństwa, mimo narastających represji politycznych. II Zjazd APP sformułował znane hasło „będziemy budować socjalizm, trzymając w jednej ręce kilof, a w drugiej karabin”.

We wspomnianym okresie skomplikowała się sytuacja międzynarodowa. Spowodowało to wzrost wydatków na zbrojenia, tak w Albanii, jak i w krajach wspólnoty socjalistycznej. Wywołało to napięcia w realizacji tego planu, między innymi również ze względu na wzrost wydatków na samoobronę; Albanie zaczęła pokrywać sieć bunkrów o różnorodnym przeznaczeniu. Plan ten w dwóch pierwszych latach również nie został wykonany. Rozwiązania pogłębiających się dysproporcji upatrywano w złagodzeniu polityki podatkowej w stosunku do rolnictwa, anulowaniu zaległych dostaw zbóż, obniżeniu cen środków produkcji dla rolnictwa i podniesieniu cen skupu artykułów rolnych, reorganizacji zatrudnienia i umożliwieniu niewielkiego rozwoju sektora indywidualnego w rzemiośle i handlu.

Posunięcia te przyczyniły się do zahamowania wzrostu trudności gospodarczych i wykonania planu. W porównaniu z 1950 r. uzyskano wzrost dochodu narodowego o 70%, produkcji zbóż o 53%, produkcji zwierzęcej o 10%, płac realnych o 20% i dochodów rolników o 35%¹⁵. Wiele źródeł wspomina jednak o wzroście kosztów społecznych jego realizacji (ubój młodych zwierząt przed osiągnięciem odpowiedniej wagi, zjawiska „wypożyczania” plonów między spółdzielniami produkcyjnymi w celu ich ujęcia we własnej sprawozdawczości, fałszowanie wykonania planów produkcji przemysłowej itd.).

Drugi plan pięcioletni przypadł na lata 1955-1960, jego realizacja zbiegła się z przełomem w międzynarodowym ruchu robotniczym po XX Zjeździe KPZR, który zapoczątkował procesy demokratyzacji życia społeczno-ekonomicznego w krajach socjalistycznych z wyjątkiem Albanii, która odrzuciła linię tego Zjazdu, stwierdzając, iż jej partia komunistyczna we własnym zakresie podejmuje walkę z grupami i elementami antypartyjnymi, rewizjonistycznymi, trockistowskimi i oportunistycznymi. Zaliczano do nich wszystkich, którzy mieli inne przekonania niż rządząca grupa E. Hodży. Plan ten, podobnie jak poprzedni, zakładał kontynuację zaakceptowanego modelu industrializacji, głównie zaś przemysłu wydobywczego, oraz całkowitą kolektywizację rolnictwa. Założenia planu w odniesieniu do produkcji przemysłowej zostały wykonane głównie dzięki zewnętrznym środkom akumulacji. Pomocy udzieliły wówczas ZSRR i ChRL – Związek Radziecki udzielił kredytu w wysokości 40 mln rubli, zrzekając się równocześnie 74 mln rubli z tytułu spłaty

¹⁵ Tamże, s. 329.

wcześniej zaciągniętych kredytów, natomiast Chiny udzieliły pożyczki w wysokości 55 mln rubli¹⁶. Nie wykonano natomiast programu całkowitej kolektywizacji rolnictwa, mimo to sektor socjalistyczny dysponował aż 87% arealu ziem uprawnych.

Od początku lat sześćdziesiątych obserwuje się narastający proces rozpadu więzi Albanii z krajami socjalistycznymi. IV Zjazd APP z 1961 r. nakreślił politykę rozwojową tego kraju w kierunku dalszych przeobrażeń prowadzących do zmiany struktury gospodarki. Założono korzystanie z dalszej pomocy krajów socjalistycznych, mimo narastających nań ataków ze strony APP. Przywódcy albańscy zwrócili w tym okresie uwagę na poprawę stosunków z krajami ościennymi, nie zaprzestając jednak krytyki jugosłowiańskich rozwiązań samorządowych. Nowym sojusznikiem w tym okresie stała się Chińska Republika Ludowa, która w latach 1961-1965 zwiększyła swą pomoc kredytową do 130 mln rubli, które ułatwiły realizację tego planu.

W założeniach czwartej pięciolatki, przypadającej na lata 1966-1970, zwrócono uwagę na produkcję rolną, zakładając jej wzrost w granicach 71-76%, a w produkcji przemysłowej (głównie przemyśle wydobywczym) o 50-54%¹⁷. Założono również, że rozwój gospodarczy będzie następował w wyniku pogłębiania się rewolucji socjalistycznej przedkładającej interes ogólnospołeczny nad interesy indywidualne, co oczywiście stanowiło usprawiedliwienie dla obniżenia udziału konsumpcji. W sferze społecznej zaakceptowano niektóre elementy chińskiej rewolucji kulturalnej (zwalczanie tzw. przesądów i obyczajów drobnomieszczańskich, walka z religią, rezygnacja z dawnych tradycyjnych imion albańskich, przyjęcie nowych o charakterze „rewolucyjnym i patriotycznym”, zmiana nazwisk – w szczególności obywateli innych narodowości, rewolucja w oświacie, kulturze i obyczajowości). W życiu społecznym i ekonomicznym tego kraju w dalszym ciągu umacniał się dogmatyzm i swoista frazeologia, w myśl której wszystkie rozwiązania albańskie mają prawdziwie rewolucyjny i marksistowsko-leninowski charakter, zaś reszta świata pozostaje pod wpływem imperializmu i rewizjonizmu. Walce o utrzymanie tak pojmowanej „czystości” ideologicznej towarzyszyło umacnianie obronności kraju. Bunkry i podobne fortyfikacje opasały zakłady przemysłowe, osiedla mieszkaniowe i budynki użyteczności publicznej¹⁸.

Założenia czwartej pięciolatki zostały wykonane w odniesieniu do działów pozarolniczych, produkcja przemysłowa wzrosła o 83%, w rolnictwie wykonano plan produkcji zbóż, nie wykonano natomiast planu produkcji mięsa i roślin przemysłowych. Produkcja przemysłowa ogółem wzrosła o 33% (wobec zakładanych 71-76%)¹⁹. Nie udało się więc przekształcić Albanii w kraj przemysłowo-rolniczy, realizację tego celu przesunięto na piątą pięciostatkę.

Realizowano ją w latach 1971-1975, zakładając dalsze umacnianie się systemu socjalistycznego, łagodzenie dysproporcji między przemysłem i rolnictwem, podno-

¹⁶ Tamże, s. 331-332.

¹⁷ Tamże, s. 325.

¹⁸ M. Marić, *Treće zidanje skadra na bojani*, Duga nr 335, 1986, s. 33.

¹⁹ A. Koseski, *Albańska Republika Ludowa...*, cyt. wyd., s. 338.

szenie zdolności obronnych państwa, co musiało budzić zdumienie, ponieważ sytuacja międzynarodowa w tym okresie nie rodziła potrzeby zwiększania zbrojeń na Pół-wyspie Bałkańskim. W ujęciu ilościowym założono wzrost dochodu narodowego o 55-60% w porównaniu z 1970 r. przy stopie 9,5%, realny wzrost dochodu narodowego na 1 mieszkańca w granicach 14-17%, trzykrotnie większe tempo wzrostu konsumpcji, wzrost produkcji przemysłowej o 74% (w tym: w dziale I o 83% i w dziale II o 40-44%) oraz wzrost produkcji rolniczej o 65-69%²⁰.

Plan ten – podobnie jak poprzednie – był nad wyraz ambitny, a zarazem i nie-spójny. Założenie osiągnięcia tak wysokiej stopy wzrostu dochodu narodowego w warunkach rysującego się wówczas kryzysu surowcowo-energetycznego należy potraktować (nawet przy uwzględnieniu własnych zapasów surowcowych Albanii) w kategoriach „życzeniowych”. Ponadto wewnętrznie sprzeczne jest zakładanie wysokiego tempa wzrostu spożycia przy równoczesnym wzroście akumulacji, przeznaczonej w dodatku na rozwój działu I. W dalszym ciągu liczone na entuzjazm społeczeństwa i wykorzystywanie ekstensywnych czynników rozwoju. Pozytywnym elementem była natomiast próba rozpoczęcia procesu wychodzenia z izolacji gospodarczej i politycznej w następstwie reaktywowania stosunków dyplomatycznych z wieloma krajami kapitalistycznymi i socjalistycznymi; ożywienie stosunków nastąpiło w kontaktach Albanii z Rumunią.

Wykonanie tego planu skomplikowało pogorszenie się stosunków z Chinami. W gospodarce albańskiej zarysowały się liczne napięcia stanowiące zarówno następstwo błędnej polityki ekonomicznej, jak też nadmiernie scentralizowanego systemu zarządzania gospodarką. Niepowodzenia te skłoniły czołowych polityków albańskich tego okresu A. Kelleziego (wicepremiera i przewodniczącego Komisji Planowania), K. Theodosiego (ministra przemysłu i górnictwa) oraz K. Ngjela (ministra handlu zagranicznego) do podjęcia dyskusji nad koncepcjami rozwojowymi lansowanymi przez E. Hodżę. Dostrzegali oni niemożność utrzymania wysokiego tempa wzrostu gospodarczego w przemyśle i rolnictwie, postulowali selektywny rozwój gospodarki, urealnienie planowania oraz wyjście z izolacji. Próby przełamania marazmu gospodarczego spotkały się jednak ze zdecydowanym oporem grupy E. Hodży. Wspomniani politycy zostali oskarżeni o rewizjonizm, działanie na szkodę socjalistycznego państwa zmierzające do pozbawienia go treści socjalistycznych i usunięci z Biura Politycznego APP i rządu. Ich miejsce zajęli „sprawdzeni” pod względem ideowym działacze partyjni i gospodarczy z prowincji. Grupa E. Hodży odniosła kolejne zwycięstwo, nie mogło ono jednak zamaskować pogłębiających się w dalszym ciągu trudności gospodarczych. Nie wykonano zadań piątej pięciolatki realizowanej w latach 1971-1975 w odniesieniu do przemysłu wydobywczego, przetwórstwa ropy naftowej i rolnictwa. Nierównowaga gospodarcza zaczęła pogłębiać się, rozwiązań upatrywano w wykorzystaniu sprawdzonych mechanizmów politycznych: nasilił się reżim polityczny, wystąpiły tendencje do egalitaryzacji systemu

²⁰ Tamże, s. 340.

płac, rent i emerytur polegające na ich wydatnym obniżeniu w stosunku do poprzedniego okresu, nasiliły się czystki w partii i w rządzie, społeczeństwo usiłowało przekonać potrzebą czujności i ponoszenia dalszych wyrzeczeń w obliczu narastającego zagrożenia ze strony całego świata. W tym samym okresie nastąpiło zerwanie sojuszu z Chinami w następstwie zmian w polityce wewnętrznej i zagranicznej tego kraju, narastających rozbieżności ideologicznych, a przede wszystkim ograniczenia pomocy kredytowej ze strony Chin. Albania zakwestionowała zresztą wielkość tej pomocy, szacując ją na kwotę 3 mld 53 mln juanów, podczas gdy strona chińska określiła ją kwotą 10 mld juanów²¹. Zdumienie budziła również argumentacja strony albańskiej o niepełnym (bo w granicach 75%) wykorzystaniu tych kredytów, w myśl której kredytodawca ponosi winę i odpowiedzialność za niepełne lub nieefektywne wykorzystanie kredytów.

W odniesieniu do następnych pięciolatek realizowanych w latach 1976–1980 i 1981–1985 należy stwierdzić, że Albania nie opublikowała ani danych liczbowych, ani też założeń tych planów, ograniczając się jedynie do sformułowań o kontynuacji polityki gospodarczej. Nie podano również informacji o stopniu wykonania planów.

Próba oceny dokonanych w minionym czterdziestoleciu zmian jest przedsięwzięciem dość trudnym, z uwagi na ograniczoność i fragmentaryczność danych statystycznych i materiałów źródłowych. Albania lat osiemdziesiątych różni się niewątpliwie od Albanii lat czterdziestych. Zmieniła się bowiem struktura gospodarcza tego kraju, w tworzeniu dochodu narodowego przemysł uczestniczy w 43,3%, a rolnictwo w 34,1%²². Za jej zmianę społeczeństwo zapłaciło jednak wysoką cenę społeczną przejawiającą się niskim poziomem konsumpcji i wzrostem represji politycznych²³.

W produkcji przemysłowej dominował udział górnictwa (w 1984 r. wydobyto 2 010 tys. t węgla kamiennego, 960 tys. t rudy chromu, 1 080 tys. t rudy żelazoniklu, 1 007 tys. t miedzi, 2 330 tys. t ropy naftowej, produkcja energii elektrycznej wynosiła 3,8 mld kWh, w tym 3,27 mld kWh z hydroelektrowni, 860 tys. t cementu, 28,6 tys. t tłuszczów, 37 tys. t cukru, 46 mln mb tkanin oraz 5,9 mln sztuk papierosów)²⁴.

Produkcję rolną charakteryzowały następujące wskaźniki: 1 100 tys. t zbóż, 30 tys. t mięsa, 290 tys. t mleka, 25 tys. t tytoniu oraz 105 tys. t owoców²⁵.

W strukturze rzeczowej obrotów handlu zagranicznego osiągnięto następujące wielkości:

– w eksporcie – środki opałowe 27,1%, energia elektryczna 13,2%, minerały i metale 26,2%. Do głównych artykułów stanowiących przedmiot obrotów należy zaliczyć: energię elektryczną, rudy metali nieżelaznych, tytoni, papierosy, tekstylia, warzywa i owoce, zatem półprodukty i artykuły o stosunkowo niskim stopniu przetworzenia;

²¹ *Encyklopedia – Świat w przekroju*, WP, Warszawa 1987, s. 6.

²² *Encyklopedia – Świat w przekroju...*, wyd. cyt., s. 6.

²³ F. Višnar, *Albanija, sezona kolektivnog bijega*, Start nr 415, 15. 12. 1984, s. 78.

²⁴ *Encyklopedia – Świat w przekroju...*, wyd. cyt., s. 7.

²⁵ Tamże, s. 7.

– w imporcie – maszyny i urządzenia 22,2%, środki opałowe, minerały i metale 26,2%, chemikalia i kauczuk 16,6%, artykuły spożywcze 5,2%, środki transportu, części zamienne oraz wyroby walcowane, czyli wyroby o znacznie wyższym stopniu przetworzenia²⁶.

Zatem mimo zmiany charakteru gospodarki w kierunku jej industrializacji przemysł albański nie rozwinął bardziej nowoczesnych gałęzi.

Do pozytywnych osiągnięć należy zaliczyć wzrost produkcji przemysłowej o 130 razy w porównaniu z 1944 r. Porównania takie są jednak nieadekwatne, bowiem poziom startu tego kraju był wyjątkowo niski w roku, który stanowi podstawę tego porównania. Albania jest jednym z bogatszych krajów Europy pod względem zasobów surowców mineralnych, stąd w kolejnych planach rozwojowych zakładano rozwój przemysłu wydobywczego. Należy on jednak do wyjątkowo energo- i kapitałochłonnego, stąd koncentracja nakładów inwestycyjnych na te przedsięwzięcia spowodowała zaniedbania w rolnictwie i przemyśle lekkim. Do pozytywnych osiągnięć należy zaliczyć zwiększenie areалу ziem uprawnych w następstwie przeprowadzonych prac melioracyjnych i irygacyjnych oraz wzrost ilości środków produkcji w rolnictwie. Poziom wydajności pracy w tym dziale nie był jednak zadowalający, rolnictwo stanowiło w dalszym ciągu zaniedbany dział gospodarki. Udało się natomiast zrealizować elektryfikację kraju oraz zwiększyć sieć transportu samochodowego i w niewielkim stopniu kolejowego. Oprócz tych efektów natury gospodarczej osiągnięto znaczny postęp w odniesieniu do poprawy warunków w oświacie, w zasadzie zlikwidowano analfabetyzm, zwiększyła się liczba uczniów szkół zawodowych i średnich oraz studentów. Polepszyły się warunki ochrony zdrowia ludności, zwiększyła się emancypacja kobiet i ich udział w zatrudnieniu ogółem.

Następstwa negatywne są wynikiem realizowanej przez APP polityki izolacji od Europy i świata oraz sekciarstwa i dogmatyzmu. Albania była jedynym krajem wśród państw socjalistycznych, który nie podjął prób reform systemu społeczno-ekonomicznego, tak bardzo scentralizowanego i administracyjnego. Omówione w referacie regulacje prawne zawarte w trzech konstytucjach są w zasadzie bardzo podobne. Politykę gospodarczą cechowała absolutyzacja autarkii gospodarczej, nie pozwalająca Albanii na włączenie się do międzynarodowego podziału pracy i selektywny rozwój gospodarczy. Nie wyeliminowano sprzeczności między realnymi możliwościami rozwojowymi a opracowywanymi „na wyrost” i niezmiernie ambitnymi planami rozwojowymi, realizacja których pociągała wysokie koszty społeczne. Efekty rozwoju były fałszowane, gdyż taką logikę ma scentralizowany system zarządzania gospodarką. Rozwój gospodarczy odbywał się – jak wspomniano – kosztem konsumpcji i rolnictwa, naruszyło to warunki równowagi ogólnej. Dla uzasadnienia wysokiego poziomu akumulacji szukano motywacji ideologicznej i politycznej celem uniknięcia wzrostu napięć społecznych. Napięcia te powstawały jednakże z uwagi na wzrost świadomości społecznej, zwłaszcza ludzi młodych. Pró-

²⁶ Tamże, s. 7.

by przeciwdziałania im poprzez umacnianie się reżimu politycznego, miały jednak ograniczoną skuteczność. Kampanie polityczne i wychowawcze prowadzone w duchu moralizatorskim i quasi-patriotycznym prowadziły do apatii społecznej, rozgoryczenia i zobojetnienia społeczeństwa. W ostatnich latach analizowanego okresu notowano wzrost liczby uciekinierów do Grecji oraz wzrost napięć na tle narodowościowym.

Dogmatyczne podejście do rozwiązań w sferze ekonomicznej i politycznej stało się zatem w dalszym ciągu źródłem nadmiernych kosztów społecznych wzrostu gospodarczego ponoszonych zarówno przez gospodarkę, jak i przez obywateli.

SOCIAL AND ECONOMIC SYSTEM OF THE SOCIALIST REPUBLIC OF ALBANIA

Summary

This paper describes the socio-economic system of Albania and the economic policy carried out in 1945-1985. The author described the way in which Albania was proclaimed the People's Republic, as well as the basic economic reforms implemented at that time, like, for example, the agricultural reform, nationalization of the main means of production and natural resources, and the so-called civil mobilization.

Another problem discussed in the paper was that of the economic tasks, such as the reconstruction of the country after the war damage as well as its industrialization and electrification. To complete the picture of the development of the new social and economic system, the author discusses the fundamentals of the internal policy carried out by the Albanian Labor Party, which exerted a significant influence on the solutions taken in politics and economy. The socio-economic system of Albania was characterized in reference to three constitutions: of 1946, 1950, and 1977. It was extremely centralized and monocentric, and its structure was subject to central planning and the dominant influence of the central organs of economic administration. The last of the discussed problems concerns implementation of the economic policy in subsequent developmental phases of the system. The implementation process was marked by many economic and social tensions; the economic development proceeded in cycles and it was isolated from the world economy. The limited and incomplete statistical data published by Albania make it impossible to perform a complex analysis and evaluation of the applied economic solutions.